ABSTRACT

The article presents the background and contents of a publication titled „Documentation of the Expulsion of Germans from the Territories of Central-Eastern Europe" – a project initiated and supervised by the government of the Federal Republic of Germany. In the years 1953-1962 the following materials appeared in print: five volumes devoted to different geographical regions, three supplements and one alphabetical register of places. Each volume consisted of an introductory descriptive part, and an abundant documentary section that included edited and critically assessed accounts of the participants of the events discussed.

The whole series of the „Documentation of Expulsion" was treated as an important historical and political argument in the federal debates on the problem of „flight and expulsion", but it was never used as a trump card.

The main part of the article deals with the contents, structure and character of the source documentation of the unpublished Vol. 6, which contains the descriptions of expulsions and relocations starting from the 19th century, through World War II, up to the relocation of the German population at the end of the war.

POLSKO-NIEMIECKA WSPÓŁPRACA MŁODZIEŻY

POWSTANIE I CELE POLSKO-NIEMIECKIEJ WSPÓŁPRACY MŁODZIEŻY (PNWM)

Na szczególny rozwój kontaktów młodzieży z Polski i Niemiec wpłynęło ocieplenie klimatu między obydwoma krajami zapoczątkowane przez premierów T. Mazowieckiego i H. Kohla na przełomie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych minionego wieku. Kontynuowana potem polityka pojednania i porozumienia stanowiła podstawę do rozwoju indywidualnych i instytucjonalnie organizowanych spotkań Polaków i Niemców, w tym szczególnie młodego pokolenia. Dzisiaj w Polsce nie budzą sensacji niemieccy uczniowie zwiedzający w towarzystwie polskich kolegów miejsca pamięci narodowej czy wspólnie spędzający z nimi wieczory w dyskotekach. W Niemczech w tradycję przechodzą wymiany z polskimi szkołami, tak niedawno jeszcze zbyt mało atrakcyjnymi, by je odwiedzać. Przemiany nastąpiły niezwykle szybko, jeżeli wziąć pod uwagę, że msza pojednania polsko-niemieckiego w Krzyżowej, czego kontynuacją było utworzenie tam jednego z pierwszych polsko-niemieckich domów spotkań młodzieży, miała miejsce w listopadzie 1990 r., a więc niespełna piętnaście lat temu. Po przejściu traumatycznych wydarzeń drugiej wojny światowej i połowy lat czterdziestych (a wcześniej również mocno obciążających stosunki Polaków i Niemców rozbiorów Polski i pierwszej wojny światowej), a następnie izolowaniu obywateli obu państw od siebie przez ponad pięćdziesiąt lat, w ciągu których poddawani byli propagandzie często sprzecznej z powszechnym odczuciem społecznym, pokonywanie wzajemnych uprzedzeń polsko-niemieckich odbywa się w godnym zauważenia tempie. Szczególnie dotyczy to dzieci i młodzieży – najmniej obarczonych balastem przeszłości. W tym przypadku wsparcie rządowe niesie ze sobą pomoc instytucjonalną i finansową, przede wszystkim w postaci Polsko-Niemieckiej Współpracy

Młodzieży, po niemieckiej stronie nazwanej *Deutsch-Polnisches Jugendwerk* (*DPJW*). W ramach akcji wspierających kontakty młodzieży z obu państw instytucja ta w 2003 r. odnotowała liczbę miliona uczestników, którzy wzięli w nich udział[1]. Istotną rolę odegrali w tym partnerzy PNWM – szkoły, organizacje i domy spotkań młodzieży, w których dochodzi do bezpośredniego kontaktu młodych Polaków i Niemców podczas realizowanych tam projektów.

PNWM rozpoczęła swoją działalność 1 stycznia 1993 r., a powołana została na mocy Umowy między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej i Rządem Republiki Federalnej Niemiec o polsko-niemieckiej współpracy młodzieży podpisanej 17 czerwca 1991 r. wraz z Traktatem o dobrym sąsiedztwie i przyjaznej współpracy. Dokumenty te poprzedzone zostały Umową między Rządem PRL a Rządem RFN o wymianie młodzieży z 10 listopada 1989 r. Te akty stworzyły podwaliny prawne do organizowania wymiany między młodymi Polakami i Niemcami (zarówno ze starych, jak i z nowych krajów federacji), przez co nastąpiła jej instytucjonalizacja i intensyfikacja. Wprawdzie już od połowy lat sześćdziesiątych organizowane były przyjazdy młodych Niemców do Polski w ramach Akcji Znaku Pokuty, z polskimi organizacjami młodzieżowymi utrzymywały kontakty m.in. *Sozialistische Jugend Deutschlands „Die Falken"* (Socjalistyczna Młodzież Niemiec „Sokoły"), *Arbeitsgemeinschaft der Evangelischen Jugend* (Wspólnota Robocza Młodzieży Ewangelickiej), *Deutsche Junge Demokraten* (Młodzi Demokraci), *Naturfreundjugend Deutschlands* (Młodzi Przyjaciele Przyrody Niemiec), *Gewerkschaftsjugend* (Młodzież Związkowa)[2]. Między PRL i NRD dochodziło do wymiany naukowej pracowników szkół wyższych i instytucji kulturalno-naukowych, studenci odbywali staże zagraniczne i praktyki, organizowano wyjazdy w ramach nawiązywanego partnerstwa miast[3]. Jednak z oczywistych względów w trakcie tych wizyt, których nie można jeszcze nazwać spotkaniami w dzisiejszym tego słowa rozumieniu, nie realizowano intensywnego programu wymiany międzykulturowej, były one sterowane ideologią i ukierunkowane często jedynie na turystykę, nie miały też charakteru masowego[4]. Inne podłoże polityczne, a co za tym idzie charakter i intensywność, miały kontakty młodych Polaków z rówieśnikami z NRD i RFN. Jednak tworzyły one podwaliny przyszłych spotkań młodzieżowych, zarówno pod względem mentalnym (szczególnie przedsięwzięcia Akcji Znaku Pokuty), jak i organizacyjnym.

Powołanie instytucji Polsko-Niemieckiej Współpracy Młodzieży było silnym zaakcentowaniem roli młodych w najbliższych kontaktach polsko-niemieckich. Politycy docenili ich wagę i dostrzegli w nich nadzieję na kontynuację pokojowych przemian, pod warunkiem, że od początku stworzy się do tego odpowiedni klimat

---

[1] Zob. *10 z 1.000.000* – publikacja PNWM, Warszawa/Poczdam 2003.

[2] A. Adamczyk, *Uwarunkowania i perspektywy pojednania polsko-niemieckiego po 1989 r.*, Poznań, 1999, s. 143-145; W. Pailer, *Na przekór fatalizmowi wrogości. Stanisław Stomma i stosunki polsko-niemiekcie*, Warszawa, 1998; *Aktion Sühnezeichen /Friedensdienste e.V*, „Zeszyty Majdanka", t. XIV/1992.

[3] M. Tomala, *Polen von Deutschland gesehen*, Toruń 2000, s. 510-512; „Annäherungen – Zbliżenia. Deutsche und Polen 1945-1995", Düsseldorf 1996.

[4] Zob. *ibidem*; J. Weidemann, *Deutsch-polnischer Jugendaustausch. Aktivitätsschwerpunkte, Partnerstrukturen, Entwicklungschancen*, Warszawa 1992; H. A. Jacobsen, *Deutschland und Polen 1949-1989. Beziehungen im Zeichen von Konfrontation und Kooperation*, s. 90, „Annäherungen...", *op.cit.*

i możliwości. Systematyczne, wolne od uprzedzeń i otwarte kontakty młodzieży po obu stronach granicy były szansą zbudowania nowego społeczeństwa – demokratycznego, tolerancyjnego i wolnego od nienawiści. Wiek XXI ma być wiekiem młodych, jak deklarował w 1995 r. kanclerz Helmut Kohl podczas spotkania z młodzieżą w auli krakowskiego Uniwersytetu Jagiellońskiego[5]. Utworzenie PNWM to też wyraz dużej konsekwencji i determinacji we wprowadzaniu przemian w stosunkach polsko-niemieckich. W Niemczech od czasu powołania w latach sześćdziesiątych *Jugendwerku* niemiecko-francuskiego (*DFJW*) nie utworzono żadnej innej tak zinstytucjonalizowanej państwowej organizacji współpracy młodzieży. W Polsce PNWM jest jedynym tego rodzaju przedsięwzięciem.

W 2003 r. PNWM obchodziła już swoje dziesięciolecie, jednak pierwsze dni jej funkcjonowania nie były łatwe. Od momentu powołania w Umowie z czerwca 1991 r. do chwili rozpoczęcia faktycznej działalności instytucji minęły jeszcze dwa lata. Potrzeba było czasu na przygotowanie struktur, personelu i szczegółowych zasad działania[6]. Brak sieci polskich organizacji zajmujących się pracą z młodzieżą utrudniał pierwsze kontakty między jednostkami centralnymi. Niemieckie ośrodki kształceniowe i inne podmioty zainteresowane wymianą z Polską nie znajdowały odpowiedniego partnera dysponującego stosownym zapleczem finansowym i organizacyjnym. Związki młodzieżowe nie odgrywały też tak znaczącej roli w wymianie jak związki niemieckie (wyjątek stanowił Związek Harcerstwa Polskiego). Wiele programów organizowanych było przez stowarzyszenia, dla których praca z młodzieżą i jej międzynarodowa wymiana nie należały do głównych realizowanych zadań. Jedne z pierwszych organizacji, jakie powstawały, oparte były na istniejących strukturach kościoła katolickiego. Z czasem polskie instytucje gruntowały swoją wiedzę i umiejętności w realizacji międzynarodowych projektów młodzieżowych i otrzymywały status jednostek centralnych PNWM. To, iż co roku tytuł ten przyznawany jest nowym organizacjom zarówno z Polski, jak i z Niemiec, świadczy o aktywnej i systematycznej pracy na tym polu[7]. Jednak w pierwszych latach działania PNWM jej pracownicy podejmowali pionierską pracę na rzecz nawiązania porozumienia po obu stronach granicy na Odrze i Nysie Łużyckiej. Wzorem był *Jugendwerk* niemiecko-francuski, działający już od 1963 r. Dobre efekty pracy tej instytucji, powołanej z tych samych przyczyn co PNWM – w celu budowania nowego rodzaju stosunków między narodami źle doświadczonymi przez wydarzenia historyczne – motywowały do kontynuacji. Od *DFJW* Polsko-Niemiecka Współpraca Młodzieży przejęła m.in. system pracy w komputerowej sieci łączącej biura w dwóch państwach, otrzymała bezpłatnie część oprogramowania i przełożyła na swoje warunki zasadę wspierania wymiany za pośrednictwem jednostek centralnych. Na podstawie wypracowanych przez Niemców i Francuzów

[5] P. Michalewski, *Die Entstehung und Entwicklung des Deutsch-Polnischen Jugendwerks und sein Einfluss auf die gemeinsame Zusammenarbeit der deutsch-polnischen Jugend in den Jahren 1993-1995*, praca dyplomowa napisana w Katedrze Germanistyki Wyższej Szkoły Języków Obcych i Ekonomii, Częstochowa 1997, s. 11.

[6] Dużą część wykonanych wówczas prac sfinansowano ze środków Fundacji Współpracy Polsko-Niemieckiej.

[7] Zob. *Sprawozdanie z działalności Polsko-Niemieckiej Współpracy Młodzieży w roku 2002*, Warszawa/Poczdam, luty 2003, s. 24; Sprawozdania referatu ogólnej wymiany młodzieży na odbywające się w dniach 06-08.10.2003 r. i 11-13.10.2004 r. konferencje jednostek centralnych PNWM.

metod odbywają się w Polsce i w Niemczech kursy językowe dla multiplikatorów. W wyniku zawartych umów *DFJW* pokrywa również koszty spotkań trójstronnych – polsko-niemiecko-francuskich, jeżeli odbywały się one na terenie Francji i Niemiec[8]. Współpraca obu organizacji kontynuowana jest także dzisiaj, gdy PNWM stała się samodzielną i prężną instytucją. W porządek prac wpisane są wspólne projekty, spotkania dyrektorów i pracowników, wymiana doświadczeń i pomysłów.

Zadaniem nakreślonym przez akt powołujący Polsko-Niemiecką Współpracę Młodzieży jest „wspieranie wszelkimi sposobami wzajemnego poznania i zrozumienia oraz ścisłej współpracy młodzieży Polski i Niemiec"[9]. Sama organizacja rozumie to jako „tworzenie możliwości dla wzajemnego zbliżenia młodych ludzi z obu krajów, którzy spotykają się podczas wspólnych programów" i stawia sobie następujące cele: poszerzanie i pogłębianie istniejącej wymiany młodzieży, umożliwianie nowych inicjatyw, poprawianie wzajemnego zrozumienia, torowanie drogi pojednaniu oraz popieranie działania młodych ludzi na rzecz wolnej Europy[10]. Zadania te realizowane są za pomocą: udzielania dotacji, prowadzenia polityki informacyjnej i doradztwa, tworzenia sieci wzajemnych powiązań pomiędzy organizacjami zajmującymi się wymianami, wydawania publikacji tematycznych, organizowania seminariów, konferencji i kursów językowych, ułatwiających pracę w grupach dwunarodowych, przygotowywania programów dla dziennikarzy, którzy propagują zdobyte informacje na temat kraju sąsiada w mediach, spotkania ekspertów oraz lobbing na rzecz środowisk zajmujących się wymianami i *public relations*[11]. PNWM ma za zadanie wspomagać prywatne i publiczne podmioty spotkań młodzieży, wymiany młodzieży pozaszkolnej oraz uczniów. Może inicjować własne przedsięwzięcia, służące realizacji celów, których nie mogą osiągnąć podmioty prywatne lub publiczne, może też podejmować projekty przez nie zaproponowane, odpowiadające wspólnym założeniom, a także wspierać programy z udziałem młodzieży z państw trzecich oraz współpracę z innymi organizacjami i instytucjami europejskimi zajmującymi się podobną tematyką[12].

ORGANY I STRUKTURA

Organami PNWM jest Rada i Zarząd, a jej zadania realizują dwa biura – w Warszawie i Poczdamie. Ich kompetencje nie są podzielone „narodowo", każde z biur rozpatruje wnioski partnerów zarówno z Polski, jak i z Niemiec. Zasada pracy polega na tym, że biuro w Warszawie zajmuje się wymianami szkolnymi (także

[8] Na podstawie tego porozumienia PNWM dofinansowywała jedynie koszty realizacji programu na terenie Polski oraz podróż polskich uczestników do granicy polsko-niemieckiej. *Sprawozdanie roczne PNWM/DPJW 1993 przedłożone przez Dyrektorów Zarządzających*, Warszawa/Poczdam 1994, s. 28.

[9] Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Republiki Federalnej Niemiec o polsko-niemieckiej współpracy młodzieży z 17 czerwca 1991 roku, art. 2, Dziennik Ustaw 1994, nr 3, poz. 12.

[10] Zadania PNWM, www.pnwm.org.

[11] *Ibidem*.

[12] Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Republiki Federalnej Niemiec o polsko-niemieckiej współpracy młodzieży z 17 czerwca 1991 roku, art. 2, *op.cit*.

trójstronnymi), spotkaniami o charakterze sportowym, dokształcającymi programami specjalistycznymi dla nauczycieli organizujących wymiany oraz polsko-niemieckimi kursami językowymi. Natomiast pracownicy w Poczdamie realizują wnioski wymiany pozaszkolnej, zwanej ogólną wymianą młodzieży (np. koła, stowarzyszenia, organizacje kościelne, samorządowe). Do ich kompetencji należą też programy dokształcające dla multiplikatorów oraz prowadzenie budżetu i finansów PNWM. Wszystkie organa PNWM obsadzone są dwunarodowo. Dyrektorzy PNWM mają za zadanie zadbać o to, aby liczba pracowników polskich i niemieckich w obu biurach była równoważna.

Najwyższym organem nadzorczym i decydującym o kierunkach rozwoju organizacji jest Polsko-Niemiecka Rada Młodzieży. Składa się ona z dwóch równoprawnych przewodniczących, którymi są ministrowie odpowiedzialni za sprawy młodzieży i politykę młodzieżową w danym kraju oraz 22 członków z Polski i Niemiec (po 11 z każdego kraju). Dziesięciu z nich to przedstawiciele organów państwowych i samorządowych, a pozostali to członkowie niezależnych podmiotów pracy z młodzieżą. Członków Rady powołują oba rządy na 3-letnią kadencję. Jej posiedzenia odbywają się przynajmniej raz w roku, na przemian na terytorium RP i RFN. Postanowienia organu mają formę uchwał. Zadaniem Rady jest realizowanie zadań PNWM. Do jej szczególnych uprawnień należy uchwalanie rocznego budżetu organizacji, zatwierdzanie rocznego sprawozdania Zarządu i programu merytorycznego na kolejny okres. Podczas obrad członkowie debatują też na temat kierunków rozwoju PNWM i wymiany młodzieży w obu krajach[13]. Praca członków Rady PNWM jest nieodpłatna[14].

Zarząd PNWM stanowią dwaj dyrektorzy zarządzający. Obaj muszą posiadać obywatelstwo polskie albo niemieckie, lecz nie mogą być obywatelami tego samego państwa. Powoływani są na pięć lat w drodze porozumienia przez rządy Polski i Niemiec po wysłuchaniu opinii Rady. Obaj dyrektorzy razem reprezentują instytucję na zewnątrz i odpowiadają za jej działania. Pozostają też w stałym kontakcie z przewodniczącymi Rady PNWM i biorą udział w jej obradach z głosem doradczym. Do obowiązków dyrektorów należy przygotowywanie posiedzeń Rady, realizacja jej postanowień, przedstawianie członkom sprawozdań i propozycji budżetowych, kontrola nad wykorzystywaniem środków przyznanych podmiotom publicznym i prywatnym. W ich gestii leżą też kompetencje obsadzania stanowisk pracowniczych obu biur, czego dokonują po wspólnym zaopiniowaniu osoby kandydata. W stosunku do personelu instytucji dyrektorzy zarządzający pełnią funkcje przełożonych[15]. Pierwszym dyrektorem zarządzającym PNWM po stronie polskiej był Dariusz Węglicki, a po niemieckiej Michael Lingenthal, który pełnił swoją funkcję całą kadencję (w 1992 r. komisarycznie, od 1993 r. jako pierwszy dyrektor zarządzający). Po stronie polskiej nastąpił najpierw wakat, następnie stanowisko przekazano dr. Stanisławowi Sulowskiemu. Jak piszą o nich ich następcy, w pierwszym okresie funkcjonowania organizacji dyrektorzy „z wielkim zaangażowaniem kreowali PNWM, a w obliczu nierzadko trudnych wyzwań

[13] Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Republiki Federalnej Niemiec o polsko-niemieckiej współpracy młodzieży z 17 czerwca 1991 roku, *op.cit*; *Sprawozdanie z działalności Polsko-Niemieckiej Współpracy Młodzieży w roku 2002*, Warszawa/Poczdam luty 2003.

[14] Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Republiki Federalnej Niemiec o polsko-niemieckiej współpracy młodzieży z 17 czerwca 1991 roku, art. 4, pkt 4, *op.cit.*

[15] *Ibidem*, art. 8-9, *op. cit.*

codziennej pracy nie tracili z oczu celów i zasad nadrzędnych"[16]. Kolejnymi dyrektorami zostali: dr Doris Lemmermeier (od 1 marca 1998 r.) i dr Piotr Łysakowski (od 27 lutego 1998 r.), który pracował w PNWM od samego początku, najpierw jako kierownik referatu wymiany szkolnej. Doris Lemmermeier wybrana została na kolejną kadencję (obejmującą lata 2003-2008), natomiast Piotra Łysakowskiego w 2003 r. zastąpił Piotr Womela[17].

W ramach PNWM działają grupy robocze, które tworzą pracownicy instytucji i członkowie organizacji współpracujących. Zespoły te spotykają się, aby w gronie doświadczonych praktyków wypracować stanowiska na tematy aktualnie istotne dla wymiany młodzieżowej, opracować materiały pomocne w pracy multiplikatorów, inicjować modelowe rozwiązania pojawiających się problemów. Obrady grup odbywają się nieregularnie, tempo prac dostosowane jest do możliwości i zaangażowania członków. Z PNWM współpracują grupy robocze: do spraw wytycznych (dotyczy m.in. sposobów przyznawania dotacji i rozliczania projektów przez PNWM), pedagogiki spotkań polsko-niemieckich, kontaktów międzykulturowych oraz historii w polsko-niemieckiej wymianie młodzieży[18].

W celu ułatwienia i usprawnienia trybu przydzielania dotacji na projekty i odciążenia biur, PNWM nadała kilkudziesięciu organizacjom w Polsce i w Niemczech tytuł tzw. jednostek centralnych i podzieliła się z nimi swoimi kompetencjami w rozpatrywaniu wniosków partnerów polskich i niemieckich. W Polsce na jednostki centralne PNWM powoływane są organizacje zasłużone dla wymiany polsko-niemieckiej, mające doświadczenie i wiedzę, regularnie realizujące własne projekty. W Niemczech status ten przysługuje na podobnych zasadach, mają go również ministerstwa w poszczególnych krajach ds. młodzieży. Przykładowo w 2002 r. uznana została jedna nowa jednostka centralna pozaszkolnej wymiany młodzieży po stronie niemieckiej – Regionalna Placówka ds. Obcokrajowców, Pracy z Młodzieżą i Szkoły w Brandenburgii (*RAA* Brandenburg), w 2003 r. dwie inne niemieckie: Placówka Kształceniowa Hoch3 w Poczdamie i Stowarzyszenie Europejska Integracja Brandenburgii i jedna polska – Związek Ochotniczych Straży Pożarnych. W 2004 r. za jednostki centralne uznano kolejne dwie niemieckie organizacje, przy czym jednej status ten odebrano, a kilka zawiesiło czasowo swoją działalność ze względu na inny rodzaj podjętej pracy. Obecnie PNWM centralny tryb postępowania realizuje z 79 niemieckimi i 42 polskimi podmiotami. Co roku organizowane są konferencje jednostek centralnych, które odbywają się naprzemiennie w Polsce i w Niemczech i gromadzą ponad stu multiplikatorów wymiany młodzieży z obu krajów. Osobno odbywają się konferencje jednostek centralnych wymiany szkolnej i sportowej oraz ogólnej wymiany młodzieży[19].

---

[16] Zob. artykuł D. Lemmermaier i P. Łysakowskiego, dyrektorów zarządzających PNWM w: *Wczoraj, dziś, jutro. Dziesięć lat Polsko-Niemieckiej Współpracy Młodzieży*, PNWM/DPJW, Warszawa/Poczdam 2001, s. 14.

[17] Doris Lemmermaier – doktor filozofii słowiańskiej, była kierownik wydziału w urzędzie koordynacji współpracy krajów federalnych ds. zwrotu niemieckich dzieł sztuki w Bremie. Piotr Womela – magister stosunków międzynarodowych i historii sztuki, do PNWM przeszedł z Ministerstwa Kultury; „Info", 2/1998; „Info", 2/2003.

[18] *Sprawozdanie z działalności Polsko-Niemieckiej Współpracy Młodzieży w roku 1999. Wersja skrócona*, Warszawa/Poczdam styczeń 2000.

[19] *Wczoraj, dziś, jutro. Dziesięć lat Polsko-Niemieckiej Współpracy Młodzieży*, *op.cit*, s. 13; *Sprawozdanie z działalności Polsko-Niemieckiej Współpracy Młodzieży w roku 2002*, *op.cit*, s. 24;

CHARAKTERYSTYKA PROGRAMÓW I ZASADY ICH WSPIERANIA PRZEZ PNWM

Przyznawanie dotacji PNWM na realizację programu odbywa się na podstawie „Wytycznych wspierania wymiany młodzieży"[20]. Wytyczne określają m.in. jak w rozumieniu organizacji interpretować należy pojęcie „wymiany". Nie jest nią każde wspólne przebywanie młodych ludzi z Polski i Niemiec. Aby zasłużyło ono na miano „spotkania", musi dojść w trakcie niego do rzeczywistego poznania i wymiany interkulturowej, pozwalającej odrzucić uprzedzenia i stereotypy. Dlatego wśród wytycznych PNWM odnaleźć można założenia, że wspierane będą tylko takie projekty, podczas których młodzież polska i niemiecka przebywa i pracuje cały czas wspólnie, i które trwają nie krócej niż cztery dni, bo są to warunki niezbędne, aby faktycznie mogło dojść do poznania[21]. Partnerzy z Polski i Niemiec, ubiegający się o dofinansowanie programu, spełnić muszą jeszcze inne wymogi: posiadać kwalifikacje do pracy z młodzieżą w ramach projektów międzynarodowych oraz umieć pobudzić inicjatywę i motywacje uczestników do aktywnego udziału w spotkaniu i jego kształtowania, wspólnie uzgodnić program seminarium, gwarantujący aktywny udział młodzieży, wspólnie wypełnić formularz wniosku PNWM, ubezpieczyć uczestników na czas trwania projektu[22]. Organizatorzy muszą też mieć na względzie formalne kryteria, takie jak m.in. to, że program nie może twać dłużej niż 28 dni, uczestnicy powinni zawierać się w grupie wiekowej 12-26 lat, zachowana ma być odpowiednia proporcja między liczbą uczestników i opiekunów projektu, wniosek powinien spłynąć do PNWM co najmniej 3 miesiące przez planowanym terminem realizacji spotkania[23]. Do ubiegania się o wsparcie uprawnione są podmioty w Polsce i w Niemczech, które są w stanie ponosić odpowiedzialność prawną, merytoryczną i pedagogiczną za realizację projektu oraz posiadają zaplecze administracyjne, pozwalające wykonać zobowiązania. Mogą to być instytucje publiczne (np. szkoły), organizacje pozarządowe, inicjatywy młodzieżowe (również nie posiadające osobowości prawnej). Nie jest możliwe otrzymanie dotacji przez osoby prywatne.

Wspierane spotkania młodzieżowe realizowane mogą być na różne tematy (np. polityczne, społeczne, socjalne, kulturalne, historyczne, sportowe, służące podnoszeniu kwalifikacji zawodowych, wynikające z partnerstwa miast). PNWM nie narzuca tematyki spotkań ani metod ich realizacji, zdając się w tym na partnerów składających wniosek[24]. Programy są bardzo różnorodne, obejmują aktywności z niemal wszystkich zakresów interesujących dla młodych ludzi i realizowane są w ramach różnych form organizacji młodzieży: spotkania klas szkolnych, grup teatralnych, ekologicznych, chórów i orkiestr dętych, zespołów

---

Sprawozdania referatu ogólnej wymiany młodzieży na odbywające się w dniach 06-08.10.2003 r. i 11-13.10.2004 r. konferencje jednostek centralnych PNWM; informacje uzyskane w biurze referatu wymiany pozaszkolnej PNWM.

[20] *Wytyczne wspierania wymiany młodzieży*, PNWM/DPJW, Warszawa/Poczdam 2000.

[21] Wyjątek stanowią programy przygraniczne – ze względu na bliskość zamieszkania partnera wspierane są tu także projekty krótsze.

[22] *Przesłanki dofinansowania przedsięwzięć*, w: *Wytyczne wspierania wymiany młodzieży*, PNWM/DPJW, Warszawa/Poczdam 2000, s. 6-7.

[23] *Kryteria przyznawania dotacji*, w: *Wytyczne wspierania wymiany młodzieży*, *op.cit*, s. 7.

[24] Zob. *Wspólne przedsięwzięcia mające charakter spotkań młodzieży*, w: *Wytyczne wspierania wymiany młodzieży*, *op.cit*, s. 4.

tanecznych i muzycznych, młodzieżowych ochotniczych zespołów straży pożarnej, grup harcerskich, wspólnot kościelnych, zespołów sportowych, wymieniając zaledwie część z nich. Do wymian dochodzi w wyniku partnerstwa szkół, miast, gmin, powiatów, parafii, klubów, organizacji pozarządowych, związków zawodowych, nie raz inicjują je prywatne kontakty Polaków i Niemców. Spotkania takie są ważnymi wydarzeniami dla zaangażowanych środowisk, szeroko relacjonowanymi przez media, do których na pierwszym miejscu należy prasa lokalna[25].

W obszarze wspierania przez PNWM zawiera się także dotowanie programów specjalistycznych – informacyjnych, szkoleniowych, hospitacji, kursów językowych służącym podnoszeniu kwalifikacji kadry prowadzącej spotkania młodzieży, a także przedsięwzięć w rejonie przygranicznym, podróży do miejsc pamięci (tu, podobnie jak w programach specjalistycznych, dopuszczalny jest udział tylko jednej grupy narodowej), konkursów służących realizacji celów PNWM. Organizacja udziela też pomocy w wydawaniu materiałów informacyjnych upowszechniających i wspierających jej działalność, otwarta jest na przedsięwzięcia modelowe, mogące wypracować nowatorskie metody pracy z młodzieżą podczas wymiany[26].

PNWM współfinansuje także programy z udziałem uczestników z Polski, Niemiec i kraju trzeciego, wyrażając przekonanie, że mogą one oddziaływać głębiej na kontakty bilateralne, tworząc nowe wartości. „Dzięki udziałowi 'trzeciego' przełamane zostają perspektywy, które zdominowały spotkanie dwustronne, a które być może blokowały drogę ku czemuś innemu. (...) Dialog łatwo się urywa, gdy ścierają się dwa różne poglądy, a każdy z partnerów obstaje przy swoim. W takich przypadkach zmiana punktu widzenia czyni czasem cuda"[27]. Zarówno liczba

---

[25] Zob. m.in.: *Mała scena wielkiej Europy*, „Gazeta Wyborcza", 5-6.06.1998; *XIV ROCK-PIKNIK powitało lato w Pruszkowie*, „Życie Podstołeczne Pruszkowa", 3-17.07.1998; *Polsko-niemieckie śpiewanie*, „Tygodnik Ostrołęcki", 08.11.1998; *Polsko-niemieckie warsztaty*, „Ziemia Kaliska", 14.08.1998; *Idea może nabrać rumieńców*, „Gwarek", 28.07.1998; *Studencki „Adapciak"*, „Dziennik Bielski", 29.04.1998; *Odmłodzona straż*, „Dziennik Częstochowski", 07.05.1998; *Święto Młodych*, „Gazeta Lubuska", 08.06.1998; *W grudniu rewizyta*, „Nakielski Czas", 7/1998; *Wypróbowana przyjaźń*, „Dziennik Pojezierza", 7/1998; *Niemcy na wakacjach*, „Bełchatowski Tydzień", 05.08.1998; *Mapa Polski-mapa Niemiec*, „Echo Barlinka", 6/1998; *Pojednanie nad grobami*, „Tygodnik Zgierski", 11.08.1999; *Młodzież bez granic*, „Kurier Szczeciński", 23.04.1999; *Goście z Rinteln*, „Dziennik Bałtycki", 09.08.1999; *Muzyka nie zna granic*, „Chodzieżanin", 25.05.1999; *Kontakte werden künftig verstärkt*, „Märkische Oderzeitung", 02.07.1998; *„Nie" dla rasizmu*, „Dziennik Zachodni", 21.07.1998; *Sichtweisen über Frankfurt einfangen*, „Frankfurter Rundschau", 23.07.1998; *„Pfiffikus" feiert 19. Geburtstag*, „Lausitzer Rundschau", 23.11.1998; *Eine kleine Friedensbotschaft*, „Westfälische Nachrichten", 12.12.1998; *Fußballteam aus Polen im Skimuseum*, „Badische Zeitung", 01.09.1998; *Polnische Schüler in Bremervörde zu Gast*, „Bremervörder Zeitung", 06.03.1998; *Freundschaften geschlossen*, „Münsterischer Anzeiger", 09.03.1998; *Junge Polen lernen Deutschland kennen*, „Westdeutsche Allgemeine Zeitung", 08.07.1998; *Polonaise mit deutsch-polnischen Paaren*, „Speyerer Tagespost", 05.08.1998; *Polnische Fors-Schüler zu Besuch in Weilburg*, „Weilburger Tagesblatt", 29.09.1998; *Tränen, Trommeln und eine Brücke nach Polen*, „Flensburger Nachrichten", 02.01.1999; *Strapazen und jede Menge Spaß*, „Neue Presse", 13.08.1999; *Polnische Kinder auf Saalfelder Höhe*, „Ostthüringen Zeitung", 18.02.1999; *Wir haben einfach aneinander vorbei*, „Berliner Zeitung", 09.07.1999; *Chorkinder gastierten in polnischer Stadt*, „Bornaer Zeitung", 28.04.1999; *Große Harmonie beim ersten Kontakt*, „Rheinische Post", 04.05.1999.

[26] *Rodzaje programów*, w: *Wytyczne wspierania wymiany młodzieży*, *op.cit*, s. 4-6.

[27] *We troje raźniej. Wymiana trójstronna w ramach Polsko-Niemieckiej Współpracy Młodzieży*, Poczdam/Warszawa, lipiec 2003, s. 2-3.

TABELA 1

Statystyka spotkań polsko-niemieckich zarejestrowanych w PNWM w latach 1993-2002

Rok	Liczba przedsięwzięć			Uczestnicy		
	w Niemczech	w Polsce	razem	niemieccy	polscy	razem
1993	992	654	1.646	23.900	22.500	46.400
1994	886	824	1.710	30.137	29.612	59.749
1995	1.017	875	1.892	37.762	39.436	77.198
1996	1.208	1.024	2.232	43.422	42.393	85.815
1997	1.280	1.027	2.307	45.866	48.165	94.031
1998	1.558	1.415	2.973	61.272	62.827	124.099
1999	1.574	1.397	2.971	61.597	62.894	124.491
2000	1.693	1.433	3.126	65.887	64.286	130.173
2001*	1.650	1.618	3.268	65.652	65.424	131.076
2002	1.685	1.656	3.341	66.350	64.706	131.056
Razem	13.543	11.923	25.466	501.845	502.243	1.004.088

* W statystyce za 2001 r. brakuje danych z kilku jednostek centralnych

Źródło: *Sprawozdania z działalności Polsko-Niemieckiej Współpracy Młodzieży za lata 2001 i 2002*, Warszawa/Poczdam.

przedsięwzięć trójstronnych, jak również ich udział procentowy wśród wspieranych programów jest większy w pozaszkolnej wymianie młodzieży niż w ramach wymiany szkolnej i sportowej. Jednak w obu przypadkach najczęstszymi partnerami trzecimi są Czechy, Ukraina i Francja[28]. Rośnie zainteresowanie krajami Europy Środkowowschodniej, które nie są członkami UE – Ukrainą i Białorusią (wyjątek stanowi rejon Kaliningradu). Przedsięwzięcia z udziałem Francji (jak i na początku lat dziewięćdziesiątych Danii) stanowią przeważnie kontynuację bilateralnych partnerstw miast niemieckich i francuskich oraz przedsięwzięć służących podnoszeniu kwalifikacji zawodowych. Ten temat dominuje w wymianach trójstronnych[29].

Obecnie działa ok. 800 polsko-niemieckich partnerstw szkolnych, a liczba składanych wniosków rośnie stosunkowo szybko. Pomimo że wciąż istnieje dysproporcja w chęci nawiązania kontaktu – wiele polskich szkół nadal czeka na współpracę ze szkołą niemiecką – to dzięki członkostwu w Unii Europejskiej wschodni sąsiad stał się atrakcyjnym partnerem. Zaobserwować można większe zainteresowanie Polską jako celem wycieczek klasowych o charakterze spotkania (z czego często wynikają partnerstwa) lub też stabilizacja i wzmocnienie istniejących partnerstw. Ilość programów wymiany szkolnej z roku na rok systematycznie wzrasta (o ok. 8-13%). Liczba uczniów biorących w nich udział

[28] *Ibidem*, s. 5.

[29] *Sprawozdanie z działalności Polsko-Niemieckiej Współpracy Młodzieży w roku 1999*. Wersja skrócona, *op.cit.*

Przegląd Zachodni, nr 4, 2004 IZ Instytut Zachodni

TABELA 2

Spotkania trójstronne w ramach pozaszkolnej wymiany młodzieży PNWM

Lata	2004	2003	2002	2001	2000	1999	1998
Czechy	58	46	45	43	63	23	32
Ukraina	46	43	43	42	31	27	13
Francja	40	27	27	31	25	27	21
Litwa	14	20	13	14	15	16	11
Białoruś	18	14	11	7	14	7	9
Rosja	18	11	8	9	8	5	4
Węgry	9	6	5	11	9	12	4
Wlk. Brytania	2	5	0	2	4	3	3
Izrael	8	2	7	0	5	7	3
Dania	4	0	4	10	8	8	7
inne	29	47	43	45	36	28	27
łącznie	**246**	**221**	**206**	**214**	**208**	**163**	**134**

Źródło: *Sprawozdanie referatu wymiany ogólnej młodzieży na odbywające się w dniach 11-13.10.2004 spotkanie jednostek centralnych.* Dokument PNWM.

w latach 2000 i 2001 wynosiła nieco ponad 60 tysięcy, a w 2002 r. wzrosła o kolejne 2 tysiące. W 2003 r. nastąpił dalszy 10% wzrost liczby programów i 20% wzrost liczby uczestników. Do września 2004 r. referat wspierania wymiany szkolnej i sportowej opracował o 67 wniosków więcej niż w roku poprzednim[30]. Rejestrowanych jest też więcej nowo nawiązanych kontaktów. Powstają zupełnie nowe partnerstwa szkolne bądź też szkoły zmieniają swoich partnerów[31]. Po części związane jest to z wprowadzoną po reformie strukturą oświaty w Polsce, w której dotychczasowa szkoła podstawowa skrócona została z ośmiu do sześciu lat. Wiele szkół podstawowych, które były partnerami w wymianie, nie może jej teraz kontynuować z powodu niedotrzymania wymogu dolnej granicy wieku uczestników (poza ostatnią klasą), jaki wymagany jest przy wspieraniu projektów przez PNWM. Kontakty partnerskie przejmowane są przez nowo powstałe gimnazja, które częstokroć mieszczą się w tym samym budynku. Również przejście nauczycieli zaangażowanych w wymianę z dotychczasowych podstawówek do nowych gimnazjów spowodowało „przesunięcie" kontaktów, które często przeradzają się w przyjacielskie, dzięki czemu wymiany kontynuowane są nieraz przez wiele lat. Nowowprowadzone polskie gimnazjum (które jednak nie odpowiada pojęciu gimnazjum w niemieckim systemie oświaty) okazało się odpowiednim partnerem dla szkoły sekundarnej – pierwszej fazy drugiego etapu kształcenia w Niemczech (klasy 5-10 w szkołach głównych *Hauptschule* i w szkołach realnych *Realschule*).

[30] Sprawozdania referatu wymiany szkolnej i sportowej na odbywające się w dniach 06-08.10.2003 r. i 11-13.10.2004 r. konferencje jednostek centralnych PNWM.

[31] *Sprawozdania z działalności Polsko-Niemieckiej Współpracy Młodzieży z lat 1999, 2000 i 2002, op.cit.*

W 2002 r. w stosunku między programami szkolnymi w Niemczech i w Polsce dokonała się istotna zmiana – po raz pierwszy więcej programów odbyło się w Polsce (779 w stosunku do 760 zrealizowanych w Niemczech). Zarejestrowano też 148 nowych polskich i aż 178 niemieckich szkół, które złożyły w sumie 235 wniosków[32]. Jeżeli chodzi o rozłożenie geograficzne spotkań w ramach partnerstwa szkół, to trwająca od lat dysproporcja między nowymi i starymi krajami niemieckimi oraz między wschodnią i zachodnia Polską utrzymuje się, chociaż dostrzec należy pozytywne zmiany: w roku 1999 w nowych krajach federacji zrealizowanych zostało ok. 10% programów, a w roku 2002 stanowiły one już 18% ogółu. Gorzej wygląda sytuacja we wschodnich województwach Polski: udział projektów tam przeprowadzonych w stosunku do wszystkich spotkań w wymianie szkolnej z 10% w 1999 r. spadł w roku 2002 do niewiele ponad 5%. Referat PNWM podejmuje w tym kierunku działania aktywujące, w tym też celu w 2004 r. konferencja jednostek centralnych wymiany szkolnej i sportowej odbyła się w Białymstoku, a na przełomie kwietnia i maja tego samego roku zorganizowana została podróż studyjna po województwie podlaskim dla nauczycieli i studentów[33]. W wymianie szkolnej słabiej niż w pozaszkolnej reprezentowany jest rejon przygraniczny.

TABELA 3

Statystyka zbiorcza programów polsko-niemieckich wspieranych przez PNWM w latach 1995-2004 (stan z dnia 2.10.2004 r.)

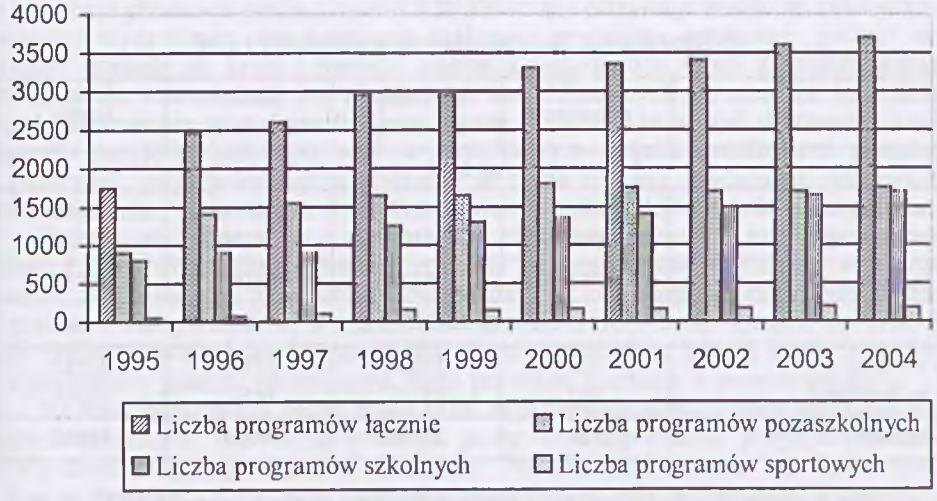

Źródło: Sprawozdania referatu wymiany szkolnej i sportowej na odbywające się w dniach 06-08.10.2003 r. i 11-13.10.2004 r. konferencje jednostek centralnych PNWM.

[32] *Sprawozdanie z działalności Polsko-Niemieckiej Współpracy Młodzieży w roku 2002*, *op.cit.*, s. 31.

[33] Sprawozdanie referatu wymiany szkolnej i sportowej na odbywającą się w dniach 11-13.10.2004 r. konferencję jednostek centralnych PNWM. Zob. *Sprawozdanie z działalności Polsko-Niemieckiej Współpracy Młodzieży w roku 2002*, *op.cit.*, s. 34.

Przegląd Zachodni, nr 4, 2004 Instytut Zachodni

TABELA 4

Wymiana pozaszkolna – statystyka zbiorcza w latach 2001 i 2002

	programy	niemieccy uczestnicy	polscy uczestnicy	łącznie
rok 2001				
w Polsce	927	19495	18068	37563
w Niemczech	964	17819	19159	36978
łącznie	**1891**	**37314**	**37227**	**74541**
rok 2002				
w Polsce	877	16118	15673	31791
w Niemczech	925	18637	18678	37315
łącznie	**1802**	**34755**	**34351**	**69106**

Źródło: *Sprawozdania z działalności Polsko-Niemieckiej Współpracy Młodzieży za lata 2001 i 2002*, Warszawa/Poczdam.

TABELA 5

Wymiana szkolna. Statystyka zbiorcza w latach 2001 i 2002

	programy	niemieccy uczestnicy	polscy uczestnicy	łącznie
rok 2001				
w Polsce	691	14172	13843	28015
w Niemczech	686	14166	14354	28520
łącznie	**1359**	**28338**	**28197**	**56535**
rok 2002				
w Polsce	779	15824	15358	31182
w Niemczech	760	15771	14997	30768
łącznie	**1539**	**31595**	**30355**	**61950**

Źródło: *Sprawozdania z działalności Polsko-Niemieckiej Współpracy Młodzieży za rok 2001 i 2002, op. cit.*

Podobnie spotkania trójstronne cieszą się mniejszą popularnością, chociaż ich liczba rośnie. W 2002 r. stanowiły one 28% wszystkich wymian. Polsko-niemieckie partnerstwa rozszerzane są o szkoły z innych państw europejskich m.in. ze względu na uczestnictwo w programach europejskich Socrates-Comenius i Leonardo da Vinci. Referat PNWM w Warszawie obok wymiany szkolnej zajmuje się także wymianą sportową. Stanowi ona 8-10% rozpatrywanych tam wniosków i ich liczba

TABELA 6

Statystyka programów polsko-niemieckich w 2004 roku

wymiana pozaszkolna*				
	liczba wniosków	liczba uczestników	programy w Polsce	programy w Niemczech
rok 2004	1 940*	71 591*	905	1.035
wymiana szkolna i sportowa**				
rok 2004	1.854	78.437	915	939

* stan z 5.10.2004 r.
** stan z 10.09.2004 r.

Źródło: Sprawozdanie referatu wymiany ogólnej młodzieży i referatu wymiany szkolnej i sportowej na odbywające się w dniach 11-13.10.2004 r. spotkanie jednostek centralnych PNWM.

jest mniej więcej stała. W 2001 r. odbyły się 142 takie spotkania, w 2002 r. było ich 120, a do września 2004 r. zarejestrowano 156 wniosków na tego typu projekty[34].

Wsparcie finansowe PNWM następuje na podstawie przedłożonego formularza wniosku, w którym powinny znaleźć się informacje o organizatorach, liczbie i wieku uczestników, rodzaju zakwaterowania ich podczas projektu oraz program i kosztorys przedsięwzięcia. Organizacja goszcząca otrzymuje środki na zakwaterowanie i wyżywienie obu grup oraz realizację programu, natomiast „goście" na koszty dojazdu do kraju i miejsca realizacji seminarium. Obok zakwaterowania w hotelach, schroniskach czy placówkach kształceniowych wymieniane jest także „zakwaterowanie w rodzinach" jako forma, która może zostać dotowana. Taki sposób przyjęcia gości pozwala w największym stopniu zrealizować postulat „poznania", gdyż młodzież uczestniczy w życiu rodziny goszczącej, obserwuje obyczaje dnia codziennego, relacje rodzinne, sposób podejmowania gości itd.

Dotacje udzielane są na podstawie tzw. stawek ryczałtowych ustalonych przez Radę PNWM (i rewaloryzowanych co kilka lat) według cen w Polsce i w Niemczech. Na realizację programu w Niemczech są one odpowiednio podniesione i podane w euro, wcześniej w markach niemieckich. Obowiązuje zasada, że PNWM nie dofinansowuje kosztów spotkania w stu procentach, pewną część kosztów organizatorzy ponieść muszą sami, bądź pozyskać fundusze z innych źródeł.

Na dotację partnerzy liczyć mogą m.in. w przypadku konieczności spotkania się przed projektem lub organizowania przez nich spotkania przygotowawczego/podsumowującego dla grup młodzieży. Ponadto przewidziana jest forma tzw. „kieszonkowego", które otrzymują uczestnicy polscy, gdy projekt realizowany jest w Niemczech lub uczestnicy ze wschodnich krajów sąsiednich Polski, jeżeli jest to spotkanie trójstronne. Przepis ten pierwotnie dotyczył wszystkich uczestników, zarówno z Polski, jak i z Niemiec, jednak został zmieniony ze względu na ograniczone możliwości finansowe PNWM. Wnioskować można też m.in. o dotację do kosztów tłumaczenia językowego (dla osoby tłumaczącej zwanej „pośrednikiem

[34] *Sprawozdanie z działalności Polsko-Niemieckiej Współpracy Młodzieży w roku 2002*, *op.cit.*, s. 30; Sprawozdanie referatu wymiany szkolnej i sportowej na odbywającą się w dniach 11-13.10.2004 r. konferencję jednostek centralnych PNWM, s. 1.

językowym", gdyż wymaga się od niej także zdolności w pośredniczeniu w wymianie interkulturowej), kosztów dojazdu grupy gości do miejsca realizacji programu, w programach specjalistycznych o środki na honoraria dla referentów[35].

Innymi formami wspieranymi przez PNWM są praktyki i hospitacje oraz programy służące podnoszeniu kwalifikacji zawodowych młodzieży. Współpraca prawie całkowicie zorientowana na wymianę zawodową istnieje między jednostkami centralnymi *Internationaler Bund (IB)* i Ochotniczymi Hufcami Pracy (OHP), które w 2000 r. zgłosiły w sumie 57 przedsięwzięć o profilu zawodowym, w 2001 r. 65, a w kolejnych latach – 2002 i 2003 po 80. W 2004 r. ich liczba wzrosła do 90. Programy o tematyce kształcenia zawodowego w kontaktach polsko-niemieckich cieszą się coraz większym zainteresowaniem, wnioskowane na nie są także dużo większe kwoty niż na pozostałe formy spotkań[36].

Szczególną formą poznawania kraju sąsiada są podróże do miejsc pamięci narodowej (podróże studyjne). Wysoka jest liczba podróży Niemców do miejsc pamięci w Polsce, a poruszana tematyka to historia *Holocaustu*. Raczej nieliczne polskie podmioty w ramach, albo przy okazji, podróży do Niemiec odwiedzają tamtejsze miejsca pamięci. Dużo mniej takich wizyt, niż w przypadku innych rodzajów projektów, realizowana jest jako przedsięwzięcia dwunarodowe[37]. PNWM wykorzystuje podróże studyjne jako możliwość zapoznania Niemców z terenami Polski słabiej reprezentowanymi w wymianie polsko-niemieckiej.

Obok stałych projektów PNWM organizuje programy specjalne, związane ze szczególnymi wydarzeniami w życiu Polaków i Niemców. Takimi były np. projekty dla młodzieży, która ucierpiała w wyniku powodzi. Pierwsze zorganizowane zostały w 1997 r. dla dzieci i młodzieży zamieszkujących rejony zalane przez Odrę. Niemieckie organizacje, jak i prywatne rodziny przyjęły wówczas wielu młodych Polaków, których wyjazd, ze względu na panujące warunki, przygotowany był w bardzo szybkim tempie. Ponad 2 tysiące uczestników z obu krajów wzięło dzięki temu udział w projektach pomocowych[38]. Doświadczenia roku 1997 pozwoliły sprawniej zorganizować pomoc latem 2001 r., kiedy to powódź ponownie dotknęła Polskę. Zainicjowano ok. 50 wspieranych przez PNWM programów, podczas których zaproszono polskie dzieci i młodzież z terenów zniszczonych powodzią na jedno- lub dwutygodniowe wyjazdy do Niemiec[39]. W akcję z dodatkowymi

[35] PNWM nie przewiduje w swych dotacjach honorariów dla osób prowadzących projekty młodzieżowe. Działają oni najczęściej w formie wolontariatu, w ramach swojego czasu pracy (nauczyciele, etatowi pracownicy jednostek centralnych, domów spotkań młodzieży) lub pozyskiwane są inne środki na ten cel. Zob. *Załącznik nr 1 do Wytycznych PNWM*, w: *Wytyczne wspierania wymiany młodzieży*, *op.cit.*

[36] Zob. *Sprawozdania z działalności Polsko-Niemieckiej Młodzieży w latach 2000, 2001 i 2002*, *op. cit.*; Sprawozdanie referatu wymiany pozaszkolnej na odbywającą się w dniach 11-13.10.2004 r. konferencję jednostek centralnych PNWM; *Przyjaciele ze Schweinfurtu*, „Tygodnik Starachowicki", 24.11.1998.

[37] *Sprawozdanie z ewaluacji działalności Polsko-Niemieckiej Współpracy Młodzieży w latach 1993-1996*, opr. H. Becker, M. Frysztacki, PNWM/DPJW 1997, s. 39-40; *Gedenkstättenfahrt für Jugendliche nach Polen*, „Tagesspiegel", 24.03.1999.

[38] *Stolze Bilanz der Jugendarbeit. Deutsch-Polnisches Jugendwerk seit fünf Jahren aktiv/weiterhin steigendes Interesse*, „Mediendienst für Deutsche in Polen", 05.06.1998.

[39] *Sprawozdanie z działalności Polsko-Niemieckiej Współpracy Młodzieży w roku 2001. Wersja skrócona*, *op.cit.*, s. 26-27; *Ein Markenzeichen für Freundschaft*, „Mediendienst für Deutsche in Polen", 09.10.1998.

funduszami włączyły się m.in. wschodnie kraje Niemiec, szczególnie Brandenburgia, Saksonia i Turyngia, wsparcia udzielali też lokalni sponsorzy i osoby prywatne z obu państw[40]. Rok później powódź dotknęła duże części wschodnich Niemiec. Polscy partnerzy niezwłocznie zaoferowali pomoc, która przy wsparciu PNWM bezpośrednio docierała do odbiorców. Zorganizowano około 20 grup ochotników, którzy podczas tygodniowych bądź dwutygodniowych akcji pracowali w miejscach zniszczeń[41]. Istnieją natomiast przedsięwzięcia, których PNWM z założenia nie dotuje. Należą do nich: studia i programy naukowe, wszelkiego rodzaju prace budowlane (np. remont placówek kształceniowych), programy komercyjne, programy o charakterze wyłącznie turystycznym oraz koszty instytucjonalne[42].

BUDŻET

W Umowie o polsko-niemieckiej współpracy młodzieży z 1991 r. powołującej PNWM przewiduje się, że organizacja dysponować będzie jednym funduszem. Zasady dysponowania budżetem ustala Polsko-Niemiecka Rada Młodzieży PNWM. Przedstawiciele obu państw zobowiązali się corocznie zasilać go „stosownie do przepisów budżetowych obowiązujących w danym państwie, w równych częściach środkami z Rzeczypospolitej Polskiej i Republiki Federalnej Niemiec koniecznymi dla działalności Organizacji"[43]. Przekazanie tych funduszów następuje po rozpatrzeniu przez oba rządy budżetu na kolejny rok uchwalonego przez Radę PNWM. Ustawa wymienia także jako wpływy do funduszu instytucji „wpłaty przekazywane przez strony trzecie, w szczególności dotacje prywatne oraz opłaty za wykonane świadczenia Organizacji"[44]. Z tych środków PNWM pokrywa wszystkie wydatki związane z realizacją jej zadań, jak również koszty utrzymania personelu i administracji „z uwzględnieniem zasady gospodarności i oszczędności"[45].

Rada jednak tylko dysponuje środkami, które *de facto* przyznają rządy Republiki Federalnej Niemiec i Rzeczpospolitej Polskiej. Docelowo rządy RP i RFN wpłacać mają do kasy PNWM równe kwoty, jednak sytuacja ta nie ma jeszcze miejsca. Do roku 1998 dotacja niemiecka była prawie dwukrotnie wyższa od polskiej. Później dofinansowanie ze strony Niemiec zmniejszało się i dysproporcja ta jest wolno wyrównywana. W 2003 r. rząd polski wpłacił 3,5 mln euro, a niemiecki 4,6 mln euro[46].

Mimo że wpłaty rządowe na konto PNWM są coraz wyższe (np. w ramach polsko-niemieckich konsultacji rządowych z okazji 10-lecia „Traktatu o dobrym sąsiedztwie i przyjaznej współpracy" ustalone zostało w 2001 r. podwyższenie

[40] *Sprawozdanie z działalności Polsko-Niemieckiej Współpracy Młodzieży w roku 2001. Wersja skrócona*, *op.cit.*, s. 26-27; *Ein Markenzeichen für Freundschaft*, *op.cit.*

[41] *Sprawozdanie z działalności Polsko-Niemieckiej Współpracy Młodzieży w roku 2002*, *op.cit.*, s. 29-30.

[42] *Sposoby przyznawania dotacji*, w: *Wytyczne wspierania wymiany młodzieży*, *op.cit.*, s. 7.

[43] Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Republiki Federalnej Niemiec o polsko-niemieckiej współpracy młodzieży z 17 czerwca 1991 r., art. 11 pkt 1, *op.cit.*

[44] *Ibidem*.

[45] *Ibidem*, art. 11 pkt 3.

[46] „Info", 2/2003, s. 2.

TABELA 7

Wkłady finansowe rządów Polski i Niemiec do wspólnego funduszu PNWM (w mln DM)

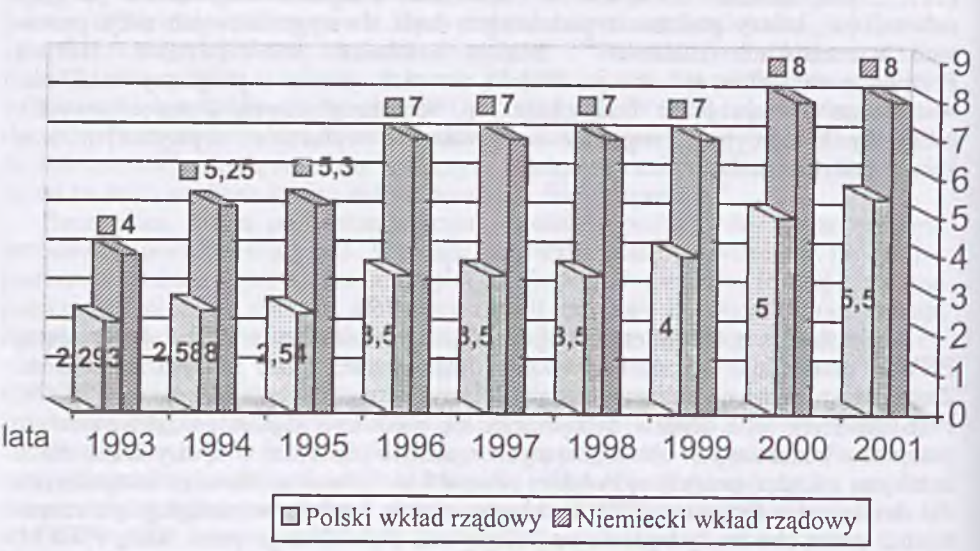

Źródło: *Wczoraj, dziś, jutro. Dziesięć lat Polsko-Niemieckiej Współpracy Młodzieży.* Warszawa/Poczdam 2001, s. 17.

środków finansowych PNWM o łączną sumę 1,8 mln marek, z czego na Republikę Federalną Niemiec przypadło 1 mln, a Polską 0,8 mln[47]), wciąż nie pokrywają one całości zapotrzebowania organizacji. Pod koniec 1998 r. co drugi projekt nie mógł być zrealizowany, gdyż czekał na dofinansowanie. Dla niektórych programów oznaczało to, że się nie odbędą[48]. „Nadszedł czas, kiedy rządy muszą się jasno określić, czy rzeczywiście chcą tej wymiany" – apelowała Doris Lehmmermeier, dyrektor zarządzająca PNWM. Obaj dyrektorzy zmuszeni są nieustannie zabiegać o lepsze potraktowanie instytucji przez polityków obu państw, gdyż PNWM wciąż boryka się z problemem zbyt małych środków finansowych wobec przede wszystkim coraz większej ilości składanych wniosków i wzrostu kosztów realizacji programów[49]. Dodatkowe problemy stwarza zmieniający się kurs złotówki do euro

[47] *Sprawozdanie z działalności Polsko-Niemieckiej Współpracy Młodzieży w roku 2001. Wersja skrócona*, *op.cit.*, s. 3-4.

[48] *Deutsche Zuschüsse zu knapp. Jugendaustausch mit Polen bedroht*, „Neue Presse", 07.12.1998; *Austausch mit Polen: mehr Geld gefordert*, „Tagesspiegel", 09.06.1998.

[49] *Jugendwerk* Niemiecko-Francuski do dziś dysponuje większymi funduszami niż PNWM. Przykładowo w 1998 r. budżet PNWM stanowiło 10,5 mln *DM* przekazanych przez rządy RP i RFN i 2,5 mln *DM* od Fundacji Współpracy Polsko-Niemieckiej, natomiast *DFJW* już w 1963 r., a więc na samym początku swojej działalności zarządzał 40 mln *DM*; *Deutsche Zuschüsse zu knapp. Jugen-*

TABELA 8

*Budżet uchwalony przez Polsko-Niemiecką Radę Młodzieży dla referatu wspierania ogólnej wymiany młodzieży na lata 2001-2004**

złoty (w tys.)	**2001**	**2002**	**2003**	**2004**
wnioski pojedyncze	1.951	2.328**	2.535	2.816
jednostki centralne	3.903	3.990	4.628	4.900
koszty admin.	390	405	463	490
jednostki centralne łącznie	4.293	4.395	5.091	5.390
suma	**6.224**	**6.723**	**7.626**	**8.206**
euro (w tys.)	**2001**	**2002**	**2003**	**2004**
wnioski pojedyncze	274	268	425	421
jednostki centralne	1.926	1.930	2.176	2.259
koszty admin.	121	117	139	139
jednostki centralne łącznie	2.047	2.047	2.315	2.398
suma	**2.321**	**2.333**	**2.740**	**2.819**

* bez sportu

** poprzez podwyżkę wyrównano później – również przy wnioskach pojedynczych – brak dofinansowania ze środków FWPN

Źródło: *Sprawozdanie z działalności Polsko-Niemieckiej Współpracy Młodzieży w roku 2002*, Warszawa/Poczdam, luty 2003. Sprawozdania referatu ogólnej wymiany młodzieży na odbywające się w dniach 06-08.10.2003 r. i 11-13.10.2004 konferencje jednostek centralnych PNWM.

(wcześniej marki) i inflacja, która szczególnie niebezpieczna była we wcześniejszych latach. Przykładowo w 1995 r., gdy wkład finansowy polskiego rządu pozostał w niezmienionej wysokości, dla PNWM oznaczało to w praktyce obcięcie środków o 1/3[50]. Natomiast w 2002 r. podwyższenie dotacji budżetu ogólnego wyrównało tylko deficyt w referacie wymiany pozaszkolnej, gdyż w 2001 r. wiele środków zostało nadprogramowo przeznaczonych na projekty dla dzieci i młodzieży z rejonów dotkniętych powodzią[51]. Już w 1992 r. dyrektorzy generalni, wbrew ustaleniom Rady Młodzieży, zmniejszyli uchwałą stawki dofinansowania o 25%, aby sprostać zapotrzebowaniu podmiotów. Obecną praktyką stosowaną przez organizację jest nieprzyznawanie 100% ustalonych stawek, lecz ich części. Taka zasada opiera się na postanowieniu, że lepiej jest wesprzeć mniejszymi kwotami wszystkich, którzy złożą prawidłowo wniosek, niż pozostawić część podmiotów bez jakiegokolwiek dofinansowania. Przykładowo w referacie wymiany szkolnej w 2002 r. redukcja stawek ryczałtowych spowodowała, że przy zakwaterowaniu u rodzin w Niemczech przyznawana kwota do kosztów programu zmniejszyła się o połowę (z 9 do 4,5 euro na dzień i uczestnika). Stawki ryczałtowe w złotówkach

daustausch mit Polen bedroht, „Neue Presse", 7.12.1998; *Jugendwerk kämpft ums Leben*, „Frankfurter Rundschau", 08.12.1998.

[50] P. Michalewski, *op.cit.*, s. 20.

[51] *Sprawozdanie z działalności Polsko-Niemieckiej Współpracy Młodzieży w roku 2002*, *op.cit.*, s. 27.

TABELA 9

Budżet uchwalony przez Polsko-Niemiecką Radę Młodzieży dla referatu wspierania wymiany szkolnej i sportowej na lata 2001-2004

złoty (w tys.)	2001	2002	2003	2004
wnioski pojedyncze*	2.634	2.659	3.708	4.201
jednostki centralne*	580	800	1.050	1.400
koszty admin.*	58	80	105	140
jednostki centralne łącznie*	638	880	1.155	1.540
suma*	**3.272**	**3.539**	**4.863**	**5.741**
euro (w tys.)	**2001**	**2002**	**2003**	**2004**
wnioski pojedyncze*	282	290	436	435
jednostki centralne*	166	170	190	247
koszty admin.*	8	7	8	6
jednostki centralne łącznie*	174	177	198	253
suma*	**456**	**467**	**634**	**688**

* bez sportu

Źródło: Sprawozdanie referatu wymiany szkolnej i sportowej na odbywającą się w dniach 06-08.10.2003 r. konferencję jednostek centralnych PNWM.

zostały jeszcze silniej zredukowane (12,4 zł zamiast 33 zł przy zakwaterowaniu u rodzin, 19,4 zł zamiast 44 zł przy zakwaterowaniu w schroniskach młodzieżowych), ponieważ ze względu na dofinansowanie zarówno niemieckich, jak i polskich uczestników (w szkolnych projektach w Niemczech dofinansowanie otrzymuje tylko strona polska, uczestnicy niemieccy wspierani są przez urzędy poszczególnych krajów) dotacja całkowita była tu wyższa. Koszty podróży przeciętnie dofinansowano w wysokości 56% stawek ryczałtowych[52]. Takie zmniejszenie dotacji powoduje, że raczej nie można przeprowadzić wymiany bazując jedynie na środkach PNWM (nie zakładają tego także oficjalne wytyczne organizacji). Podmioty zobowiązane są do poszukiwania innych źródeł finansowania. Są to najczęściej środki własne organizatorów, wpłaty uczestników, pomoc sponsorów, a w Niemczech różnych urzędów.

Do 2000 r. ważnym źródłem dofinansowania budżetu PNWM był fundusz Fundacji Współpracy Polsko-Niemieckiej (FWPN), która dysponowała przekazaną jej częścią długu zagranicznego zaciągniętego w RFN przez władze PRL. Jednak umowa o wspieraniu zakończyła się, co w momencie przejściowym stanowiło duży problem dla PNWM, mimo że wysokość wpłat zmniejszała się już od 1999 r.

Szansą na zapełnienie tej luki i wsparcie młodzieżowej wymiany polsko-niemieckiej z innych źródeł są programy Komisji Europejskiej, w których do tej pory Polska mogła brać udział we współpracy z Niemcami jako kraj stowarzyszony, a od 2005 r. już jako pełnoprawny beneficjant funduszy europejskich. PNWM współ-

[52] *Sprawozdanie z działalności Polsko-Niemieckiej Współpracy Młodzieży w roku 2002*, *op.cit.*, s. 32.

TABELA 10

Dotacja Fundacji Współpracy Polsko-Niemieckiej na rzecz PNWM

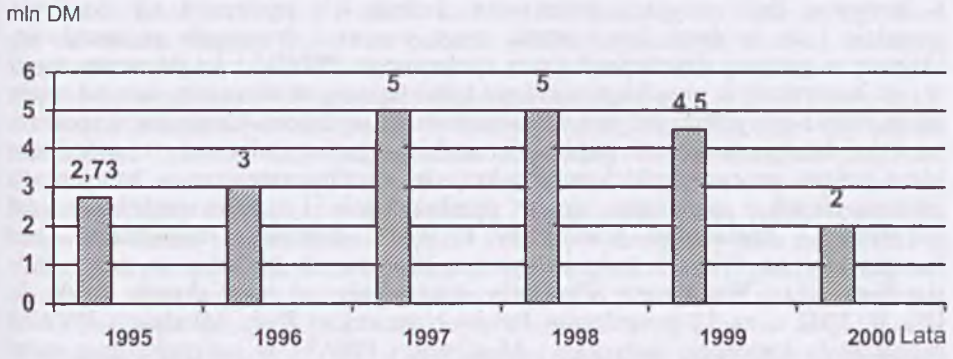

Źródło: *Wczoraj, dziś, jutro. Dziesięć lat Polsko-Niemieckiej Współpracy Młodzieży.* Warszawa/Poczdam 2001, s. 19.

pracuje z polskimi i niemieckimi narodowymi agencjami programów Młodzież, Socrates czy Leonardo da Vinci, w wyniku czego organizowane są wspólne projekty i konferencje informacyjne dla podmiotów międzynarodowej wymiany młodzieżowej.

ZAANGAŻOWANIE PNWM W PROCESIE INTEGRACJI EUROPEJSKIEJ

PNWM stara się wkomponować ze swą działalnością w proces integracji europejskiej, w którym udział bierze wiele państw. „Wejście Polski do UE stanowi bez wątpienie ogromny krok na długiej drodze zbliżenia między Polską a Niemcami" – przeczytać można w piśmie skierowanym przez PNWM do jednostek centralnych w związku z planowanymi obchodami uczczenia tego wydarzenia[53]. Instytucja stara się nie oddzielać od procesu integracji Europy, ale wyjść mu naprzeciw i włączyć do niego wymianę kulturową Polaków i Niemców. Współpraca dwustronna może być także zaczynem myślenia europejskiego. W tym celu wspierane są projekty młodzieżowe o tematyce europejskiej, podróże studyjne do instytucji Unii Europejskiej, dyskusje i konferencje na temat roli Polski i Niemiec w przyszłości kontynentu, a także traktujące o ich wzajemnych relacjach, których integracja kontynentu nie zlikwiduje, a jedynie nada im inny wymiar. „Narodowość i wspólna historia nie rozpłyną się przecież we współżyciu europejskim. (...)Wiele spraw należy najpierw omówić dwustronnie, aby potem móc w ogóle współpracować wielostronnie" – dowodzą D. Lemmermeier i P. Łysakowski[54]. PNWM

[53] „Przystąpienie Polski do Unii Europejskiej w dniu 1.5.2004. Przedsięwzięcia w ramach polsko-niemieckiej wymiany młodzieży", dokument dostępny w biurach PNWM.

[54] *Ibidem*, s. 18.

widzi dla siebie rolę m.in. w poszerzaniu wiedzy i informowaniu obywateli Polski o Unii Europejskiej, jak również krzewieniu znajomości Polski i Polaków wśród obywateli krajów Piętnastki. „Przekazywaniem wiedzy na temat Unii zajmują się w pierwszej linii instytucje państwowe. Jednak ich argumenty nie docierają wszędzie i do każdego. Ich starania mogą wesprzeć zrzeszenia pozarządowe, aktywne w różnych dziedzinach życia społecznego. PNWM i jej partnerzy zajęli w tym historycznym przedsięwzięciu nie tylko pozycję obserwatora, lecz od wielu lat są przede wszystkim aktywnymi uczestnikami wydarzeń. Organizacje społeczne, które działają w zakresie polsko-niemieckiej wymiany młodzieży są nośnikiem idei i postaw proeuropejskich w obu krajach, współuczestnicząc w kampaniach informacyjnych i angażując się w przekazywanie i rozpowszechnianie idei integracji" – uzasadniają pracownicy PNWM[55]. Europa i rozszerzenie Unii Europejskiej na Wschód były jednymi z kluczowych tematów w pracy Polsko-Niemieckiej Współpracy Młodzieży, szczególnie tuż przed akcesją Polski do UE. W 2002 r. na 11 posiedzeniu Polsko-Niemieckiej Rady Młodzieży PNWM przedstawiła koncepcję dotyczącą „Możliwości PNWM w przygotowaniu młodzieży do przystąpienia Polski do Unii Europejskiej". W efekcie obok wspierania imprez, wśród których coraz więcej jest programów bezpośrednio podejmujących tematykę europejską, PNWM zainicjowała w tym zakresie tematycznym wiele przedsięwzięć dla multiplikatorów. M.in. była to podróż studyjna do Brukseli w październiku 2002 r., której celem było po pierwsze lepsze poznanie aktualnych problemów Unii Europejskiej, polityki młodzieżowej i procesu rozszerzenia poprzez wizyty w placówkach unijnych, a po drugie dyskusja na temat, jak w przyszłości jeszcze silniej i w sposób trafiający do młodych ludzi włączyć temat europejski do programów polsko-niemieckich spotkań młodzieży. Innym przedsięwzięciem był trójstronny projekt Niemiecko-Francuskiej i Polsko Niemieckiej Współpracy Młodzieży dla dziennikarzy z Polski, Niemiec i Francji zorganizowany w czerwcu 2002 r., podczas którego tematem przewodnim była wschodnia granica Polski po rozszerzeniu UE. Ponadto pracownicy PNWM uczestniczą w licznych imprezach i spotkaniach dotyczących integracji europejskiej przygotowywanych przez jej podmioty i partnerów, jak również inne instytucje[56].

Sam fakt wejścia Polski do Unii Europejskiej organizacja postanowiła uczcić akcją pod hasłem „Wiosna Europejska", wspierając 195 polsko-niemieckich projektów młodzieżowych realizowanych w tej tematyce, które odbyły się w przełomowych miesięcach wiosny 2004 r. Cechą wspólną tych spotkań polsko-niemieckich była akcja społeczna, polegająca na włączeniu do programu wymiany działania, do którego zaproszona została także społeczność lokalna[57]. Projekty te miały pokazać, że „PNWM i jej partnerzy od lat pracują na rzecz polsko-niemieckiego porozumienia i przygotowują młodzież z obu krajów do wspólnego życia w ramach Unii Europejskiej"[58].

---

[55] *Sprawozdanie z działalności Polsko-Niemieckiej Współpracy Młodzieży w roku 2002*, *op.cit.*, s. 6-7.

[56] *Sprawozdanie z działalności Polsko-Niemieckiej Współpracy Młodzieży w roku 2002*, *op.cit.*

[57] Wiosna Europejska – informacja prasowa PNWM, Poczdam/Warszawa, 29.06.2004; zrealizowane w ramach akcji – programy opisane są w broszurze *Wiosna Europejska. Rośniemy razem. Kampania Polsko-Niemieckiej Współpracy Młodzieży z okazji przystąpienia Polski do UE*, Warszawa/Poczdam 2004.

[58] *Przystąpienie Polski do Unii Europejskiej w dniu 1.5.2004*, *op.cit.*

Mimo wielu sukcesów, jakie PNWM odnotowuje w działalności na rzecz kontaktów młodych Polaków i Niemców, istnieją obszary, na których organizacja ta ma jeszcze ważną rolę do spełnienia. Jednym z podstawowych problemów jest wyższa motywacja młodych Polaków do kontaktowania się z zachodnimi sąsiadami niż odwrotnie. Regułą jest, że to polskie szkoły, organizacje, związki zabiegają o partnera w Niemczech. W 2001 r. prawie 130 polskich szkół poszukiwało szkoły chętnej do współpracy[59]. Wprawdzie tendencja ta maleje, gdyż w 1993 r. było to ok. 200 szkół, jednak zapotrzebowanie ze strony polskiej nadal jest duże. Ogłoszenia internetowe i nawet listy bezpośrednio kierowane do konkretnych placówek niemieckich często pozostają bez odpowiedzi. Młodzi Niemcy chętniej odwiedzają Francję, Anglię czy Włochy niż Polskę. Z reguły nie znają języka polskiego i niewiele wiedzą o wschodnim sąsiedzie. PNWM w swej pracy stara się zmienić tą sytuację, organizując akcje zachęcające do przyjazdu do Polski, giełdy partnerów, spotkania informacyjne. Podobną działalność instytucja prowadzi na rzecz bardziej równomiernego geograficznie rozłożenia realizacji projektów w obu krajach. Większość spotkań odbywa się w zachodniej i centralnej części Polski, w Niemczech na terenie starych krajów federacji. Tendencja ta zmienia się bardzo powoli, na co wskazują dane statystyczne i informacje, jakie podmioty zawierają w ankietach-ogłoszeniach o poszukiwaniu partnera po drugiej stronie granicy. W 1993 r. programy z centralnej Polski stanowiły 59,5%, z Polski zachodniej 25,6%, a z Polski wschodniej 14,74% projektów zrealizowanych w tym kraju. W RFN było to odpowiednio: w zachodniej części – 86% programów, we wschodniej – 14%[60]. W 2000 r. udział wschodnich województw Polski w finansowanych przez PNWM programach wynosił niespełna 6,5%. Po niemieckiej stronie zachodnie kraje federacji realizowały 70% polsko-niemieckich spotkań młodzieżowych[61]. W pasie przygranicznym szczególnie aktywne są Saksonia, Brandenburgia, Berlin i Meklemburgia-Przedpomorze oraz po polskiej stronie euroregiony Pomerania, Viadrina, Sprewa-Nysa-Bóbr i Nysa. Niewiele spotkań odbywa się w Hamburgu, Kraju Saary, Nadrenii-Palatynacie i Saksonii-Anhalt, a w Polsce: w województwach świętokrzyskim, podkarpackim i podlaskim[62].

Ponadto, zarówno w Polsce, jak i w Niemczech, mocno upośledzone są regiony wiejskie, większość programów skupia się na terenie dużych miast. Aby zniwelować te różnice PNWM organizuje i wspiera podróże studyjne do miejsc i rejonów rzadziej odwiedzanych, przygotowuje projekty specjalistyczne i akcje informacyjne, pobudza do współpracy organizacje z terenów słabiej zaangażowanych w wymianę polsko-niemiecką. Decyzje o dofinansowaniu spotkań w obszarach mniej aktywnych wydawane są priorytetowo, na specjalnych zasadach odbywa się uznawanie partnerów za jednostki centralne i podmioty o szczególnym znaczeniu.

Kolejnym zagadnieniem nad jakim PNWM pracuje jest kwestia jakości projektów młodzieżowych. Niezwykle ważne jest, aby seminarium miało charakter „spotkania" w rozumieniu Wytycznych. „Nie każde spotkanie polsko-niemieckie jest dobre tylko dlatego, że się odbyło. Ważną rolę odgrywa także sposób, w jaki

[59] *Wczoraj, dziś*, *op.cit*, s. 17.

[60] *Sprawozdanie roczne PNWM/DPJW 1993 przedłożone przez Dyrektorów Zarządzających*, *op.cit.*, s. 51.

[61] *Wczoraj, dziś*, *op.cit*, s. 16.

[62] *Sprawozdanie z działalności Polsko-Niemieckiej Współpracy Młodzieży w roku 1999. Wersja skrócona*, *op.cit.*

zostało ono zaplanowane i przeprowadzone"[63]. Stąd konieczność wypracowania określonych standardów wymiany i stworzenia specyficznej pedagogiki spotkań polsko-niemieckich, nad czym PNWM pracuje m.in. poprzez organizowane szkolenia i kursy dla multiplikatorów. Pomóc mają również wydawane publikacje o tematyce różnych form wymiany oraz propagujące wiedzę o sąsiednim kraju i jego mieszkańcach[64]. Ważne jest, aby organizatorzy programów wymiany mieli świadomość wagi zadań, jakie wykonują, i aby starali się, by projekty jak najlepiej służyły integracji młodzieży, wzajemnemu poznaniu i zrozumieniu, a nie sprowadzały się tylko do roli turystyczno-rekreacyjnej.

PARTNERZY

W swym działaniu na rzecz jak najlepszego porozumienia między młodymi Polakami i Niemcami PNWM wspierana jest przez partnerów, szczególnie tych, którzy otrzymali tytuł jej jednostek centralnych. Nie sposób pisać o efektach pracy Polsko-Niemieckiej Współpracy Młodzieży bez ukazania roli, jaką w kontaktach polsko-niemieckich odgrywa ponad sto instytucji i organizacji na co dzień pełniących rolę ośrodków spotkań młodzieży z Polski i Niemiec i/lub prowadzących działalność integracyjną. W Niemczech placówki mające status jednostek centralnych podzielone są na organizacje państwowe (najczęściej ministerstwa ds. młodzieży w poszczególnych krajach federacji), niepaństwowe (stowarzyszenia, związki, organizacje młodzieżowe) oraz podmioty o znaczeniu centralnym. W Polsce, ze względu na słabiej rozwiniętą sieć organizacji młodzieżowych, jak i mniejszą liczbę ludności, jednostek centralnych jest o prawie połowę mniej. Mocno zaangażowane w wymiany młodzieżowe są euroregiony, które z założenia działają na rzecz porozumienia i zbliżenia między narodami. Na granicy polsko-niemieckiej są to Euroregion Pro Europa Viadrina, Stowarzyszenie Gmin Polskich Euroregionu „Pomerania", Stowarzyszenie Gmin RP Euroregion „Sprewa-Nysa-Bóbr" i Stowarzyszenie Gmin Polskich Euroregionu „Nysa". Bliskość zamieszkania umożliwia realizowanie w pasie przygranicznym wielu cyklicznych projektów jedno- lub dwudniowych o charakterze integracyjnym. Obszar ten, ze względu na intensywność kontaktów młodzieży z obu krajów, jak i trudne doświadczenia historyczne, objęty jest szczególną uwagą PNWM.

Innymi jednostkami centralnymi w Polsce są różnego rodzaju stowarzyszenia, związki (w tym mający wieloletnie doświadczenie Związek Harcerstwa Polskiego), organizacje młodzieżowe i kościelne, fundacje, domy spotkań młodzieży. Szczegól-

---

[63] *Sprawozdanie roczne PNWM/DPJW 1993 przedłożone przez Dyrektorów Zarządzających*, *op.cit.*, s. 17.

[64] Zob. m.in. H. Becker, M. Ławrowska, *Praktyczne wskazówki polsko-niemieckiej wymiany młodzieży*, Poczdam/Warszawa 2000; *Polen. Land und junge Leute*, PNWM 1999; *Polen? – Nein, danke! Drogi do zmiany nastawienia uczniów na przykładzie wymiany szkolnej między Saterland i Środą Śląską*, V. Böttcher, Saterland 2001; *Auf nach Polen!*, Fr. Frost, M. Barełkowski (red.), Poczdam/Warszawa 2002; *Versuch's auf Polnisch! Rozmówki dla polsko-niemieckich spotkań młodzieży*, R. Kehr, Poczdam/Warszawa 2002; *Triolinguale – polsko-czesko-niemiecka animacja językowa na CD*, PNWM 2004.

nie te ostatnie zasługują na uwagę. Większość z nich powstała na początku lat dziewięćdziesiątych w celu przygotowywania i realizowania międzynarodowych spotkań młodzieży, wśród których projekty polsko-niemieckie stanowią istotną część programową. Ich wzorem, a obecnie partnerami, są niemieckie ośrodki kształceniowe (*Bildungsstätte*, *Begegnungsstätte*) zajmujące się edukacją polityczną i obywatelską, której częścią są międzynarodowe spotkania młodzieży (np. *Zentrum für Erlebnispädagogik & Umweltbildung* w Ueckermünde, *Internationale Bildungsstätte Jugendhof* Scheersberg, *Begegnungszentrum im Dreieck e.V.*, *Haus am Maiberg* w Heppenheim, *Haus der Gewerkschaftsjugend* w Oberursel). W Polsce do znanych ośrodków tego typu należą międzynarodowe domy spotkań młodzieży w Krzyżowej, Oświęcimiu, Mikuszewie koło Poznania, Dom Spotkań im. Angelusa Silesiusa we Wrocławiu, Dom Pojednania i Spotkań im. św. M. Kolbego w Gdańsku, Międzynarodowe Centrum Spotkań Młodzieży *Camp Rodowo*, Europejski Dom Spotkań w Nasutowie prowadzony przez Fundację Nowy Staw z Lublina. Placówki te przystosowane są do realizacji kilkudniowych projektów młodzieżowych: posiadają własny personel doświadczony we współpracy międzykulturowej, sale seminaryjne, miejsca noclegowe, zaplecze gastronomiczne. Ważnym elementem działania MDSM i ich partnerów jest przyjmowanie i wysyłanie młodych ludzi, którzy w ciągu kilkumiesięcznego pobytu w sąsiednim kraju, odbywanego na zasadach wolontariatu, zbierają doświadczenie kulturowe i wspierają prace organizacji. Domy spotkań realizują rocznie po kilkadziesiąt projektów, współpracując przy tym ze szkołami różnych szczebli, instytucjami kulturalnymi, samorządem lokalnym i z wieloma organizacjami pozarządowymi. Razem z partnerami niemieckimi przygotowują i przeprowadzają własne programy pedagogiczne, których celem jest pojednanie kulturowe, odrzucenie stereotypów i uprzedzeń, walka z przemocą i nietolerancją, budowanie nowej jakości związków polsko-niemieckich i europejskich. W projektach jednego z pierwszych, jaki utworzony został w Polsce, Międzynarodowego Domu Spotkań Młodzieży w Krzyżowej szczególnie pielęgnowana jest pamięć o niemieckim ruchu oporu w czasie II wojny światowej. W miejscowości tej działał „Krąg z Krzyżowej", jedna z najważniejszych grup niemieckiej opozycji antyhitlerowskiej, skupiająca opozycjonistów z różnych grup społecznych, wyznań i orientacji politycznych. W Oświęcimiu projekty poświęcane są pamięci historycznej II wojny światowej i *Holocaustu*, a MDSM powstał m.in. z inicjatywy niemieckiej Akcji Znaku Pokuty. U podstaw założenia Domu im. św. M. Kolbego przez Zakon OO. Franciszkanów znalazła się chęć pojednania, a podstawą wielu projektów jest wielokulturowość i historia Gdańska, w którym Dom został założony. Jedyny działający w Wielkopolsce Międzynarodowy Dom Spotkań Młodzieży w Mikuszewie, który powstał w 1997 r. w wyniku oddolnej inicjatywy grupy młodych ludzi z Polski i Niemiec, obok projektów polsko-niemieckich i międzynarodowych dla młodzieży i multiplikatorów, realizuje wiele programów, w które włącza lokalną społeczność. W ramach szeroko traktowanej edukacji obywatelskiej i komunikacji interkulturowej MDSM przygotowuje spotkania we współpracy z wieloma organizacjami młodzieżowymi, związkami zawodowymi, organizacjami kobiecymi, ośrodkami kształcenia zawodowego. Partnerem Stowarzyszenia polskiego i niemieckiego „Mikuszewo" w prowadzeniu Domu jest gmina Miłosław.

Specjalną ofertę szkoleniową domy spotkań mają dla pedagogów, trenerów i nauczycieli organizujących wymiany szkolne. Często są to warsztaty i kursy językowe przeprowadzane pod patronatem Polsko-Niemieckiej Współpracy

Młodzieży, podczas których dochodzi do wymiany doświadczeń i opracowywania nowatorskich metod pracy z polsko-niemieckimi grupami młodzieży. Wprowadzane są również projekty, na których pedagogowie planują dalszą pracę razem z uczniami, aby jak najlepiej odpowiadały one ich potrzebom i zainteresowaniom. Forma edukacji pozaszkolnej pozwala na stosownie niekonwencjonalnych i kreatywnych metod realizacji założeń.

Międzynarodowe domy spotkań młodzieży, podobnie jak większość innych organizacji realizujących projekty polsko-niemieckie (np. Stowarzyszenie Inicjatyw Niemożliwych „Motyka" z Torunia, Towarzystwo Ochrony Praw i Godności Dziecka „Wyspa" w Chorzowie, Towarzystwo im. Edyty Stein we Wrocławiu, Wspólnota Kulturowa „Borussia" w Olsztynie, Centrum Młodzieży im. dr. H. Jordana w Krakowie, ZHP, ZHR), nie są instytucjami państwowymi, lecz należą do organizacji pozarządowych. Wiąże się to z samodzielnym pozyskiwaniem środków na działalność, najczęściej w formie grantów na realizację określonych projektów, co nie wyklucza korzystania z niektórych funduszy np. Ministerstwa Edukacji Narodowej i Sportu w przypadku realizacji zadań resortu. W ostatnich latach szczególnie wiele wniosków składanych jest w ramach programów europejskich; stałym partnerem, partycypującym także w kosztach realizacji przedsięwzięć, jest PNWM.

Polsko-Niemiecka Współpraca Młodzieży działa w szerokiej sieci instytucji i organizacji pracujących na rzecz porozumienia polsko-niemieckiego. Obok jej jednostek centralnych są to fundacje polskie i niemieckie, m.in. Fundacja Friedricha Eberta, Fundacja Friedricha Neumanna, Fundacja Heinricha Bölla, Fundacja Konrada Adenauera, Fundacja Róży Luxemburg, Fundacja Roberta Boscha, Fundacja Deutsche Sporthilfe, Fundacja im. Stefana Batorego, Fundacja Spotkania Europejskie, Fundacja Współpracy Polsko-Niemieckiej. Ponadto konsulaty RP i RFN, polski i niemiecki Czerwony Krzyż, związki kościelne, harcerskie, ekologiczne i wiele innych podmiotów polskich i niemieckich, także nie bezpośrednio związanych z wymianą młodzieży[65]. Ta liczebność i różnorodność partnerów ukazuje zakres działania Polsko-Niemieckiej Współpracy Młodzieży. Trudno ocenić jej realny wpływ na zwiększenie wzajemnego poznania i zrozumienia młodych Polaków i Niemców – efekty pracy na tym polu będzie można zaobserwować w procesach społecznych prawdopodobnie na przestrzeni kilkudziesięciu lat. Jednak dane statystyczne wskazują na ile zwiększyły się wyjazdy młodzieży do kraju sąsiada od czasu powołania tej instytucji. Jeżeli w roku 1992 w wymianie polsko-niemieckiej wzięło udział około 5 300 osób, to w 1995 r. było ich już 75 tysięcy, dwa lata później 93 tysiące, a w 2000 r. 13 tysięcy. W 2003 r. – przy okazji obchodów jubileuszu istnienia PNWM – obliczono, że jej działalność przełożyła się już na 25 tysięcy spotkań (13 tys. w Niemczech i 12 tys. w Polsce) i milion „wymienionych" uczestników[66]. Tak więc, powołana, aby być „modelowym przykładem dla współpracy i pojednania między obydwoma narodami i symbolem nowych stosunków między Polską i Niemcami" poprzez polepszanie wzajemnego zrozumienia, przezwyciężanie uprzedzeń i wspieranie procesu pojednania między Polakami i Niemcami, a także popieranie młodych ludzi z Polski i Niemiec

[65] *Partnerzy*, www.pnwm.org.

[66] *Wczoraj, dziś*, *op.cit.*, s. 14; *Ein Markenzeichen für Freundschaft*, „Mediendienst für Deutsche in Polen", 09.10.1998; *Austausch mit Polen: mehr Geld gefordert*, „Tagesspiegel", 09.06.1998; *10 z 1.000.000*, *op.cit.*

angażujących się wspólnie na rzecz wolnej Europy Polsko-Niemiecka Współpraca Młodzieży konsekwentnie realizuje swoje założenia[67]. Jej doświadczenie i aktywna obecność w życiu Polaków i Niemców pozostawia nadzieję, że dobre tradycje kontaktów młodzieżowych będą wspierane i kontynuowane przez wiele lat, bez względu na klimat stosunków politycznych.

MAGDALENA MAZIK-GORZELAŃCZYK

ABSTRACT

The Polish-German Youth Cooperation, founded in 1993, is the first institution of this kind in Poland, and the second in Germany (after the German-French Youth Cooperation). It was established by the governments of the two states to support Polish-German contacts between youth. Its activity is a response to the will on the part of the two nations to achieve reconciliation and engage in dialogue on contemporary themes after a period of war followed by many years of isolations. Such an expectation is especially true of the younger generations who do not have a direct experience of the traumatic historical events.

At present the PGYC is one of the biggest institutions active in the field of youth exchange, collaborating with the major agents of Polish-German relations, and with a vast network of partner organizations engaged in promoting reconciliation between young Poles and Germans.

The article describes the origins and early days of the functioning of the Polish-German Youth Cooperation, and also presents its objectives, structure, resources, and current profile. Against this backdrop the author characterizes the process of the building of contacts within the young generation of Poles and Germans, free from bias and stereotypes, and highlights the accompanying phenomena and tendencies. In this process of intercultural communication, special role falls to the so called homes of meeting for young people, and therefore a fairly detailed description of their functioning is provided.

[67] „Utworzenie PNWM", „Cele PNWM", www.pnwm.org.

Przegląd Zachodni, nr 4, 2004 Instytut Zachodni

ZJEDNOCZONE NIEMCY

BILANS PRZEMIAN EKONOMICZNYCH, SPOŁECZNYCH I POLITYCZNYCH (1990-2002)

Praca zbiorowa pod redakcją
Piotra Kalki i Jadwigi Kiwerskiej

Seria Studium Niemcoznawcze Instytutu Zachodniego nr 79

Streszczenie w języku niemieckim

Str. 410

Praca jest efektem badań prowadzonych przez interdyscyplinarny zespół pracowników Instytutu Zachodniego, dotyczących różnych aspektów funkcjonowania Republiki Federalnej Niemiec od momentu zjednoczenia w 1990 r. do 2002 r. Przedmiotem zainteresowania stały się trzy główne płaszczyzny: ekonomiczna, społeczna i polityczna. Zdecydowano się skoncentrować właśnie na zagadnieniach z tych dziedzin uważając, że mają one kluczowe znaczenie dla dalszego rozwoju demokracji niemieckiej, wzmacniania potencjału gospodarczego i społecznego RFN, postępów integracji europejskiej, wreszcie kształtowania się nowej roli Niemiec na arenie międzynarodowej. Opisano zatem proces gospodarczej integracji obu części Niemiec, przemiany w sferze społecznej, w systemie partyjnym oraz w sposobie zachowań wyborczych, przedstawiono również kontynuację i nowe elementy w polityce zagranicznej. Dzięki temu udało się dokonać wartościowego i wyczerpującego bilansu dokonań, osiągnięć i porażek zjednoczonych Niemiec zarówno w polityce wewnętrznej, jak i na arenie międzynarodowej, zwłaszcza w integrującej się Europie.